

สิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวน: หลักประกันขั้นพื้นฐาน
ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

Rights of the Accused to Access Evidence During Investigation:
A Fundamental Guarantee in the Criminal Justice Process

อัครกร ไชยพงษ์^A, กฤษรัตน์ ศรีสว่าง^B, นีรมล ยินดี^C และ ณัฏฐนิชา ยิ้มซ้าย^D

^{AB}คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

^Cคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

^Dผู้ช่วยนักวิจัย

Akkakron Chaiyapong^A, Kritsarat Srisawang^B, Niramol Yindee^C and Natthanicha Yimsai^D

^{AB}Faculty of Law, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus

^CFaculty of Law, Suratthani Rajabhat University

^DResearch Assistant

Corresponding E-mail: mr.akkakorn@gmail.com

Received: September 2, 2025; Revised: November 7, 2025; Accepted: January 20, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาและเสนอแนวทางในการเสริมสร้างหลักประกันขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนโดยเน้นให้มีการปรับปรุงกฎหมายและในการสอบสวนให้ชัดเจน โปร่งใส และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ต้องหาสามารถเข้าถึงพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องได้อย่างแท้จริง และเพื่อยกระดับมาตรฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยให้สอดคล้องกับหลักสากลในด้านสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรม โดยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความ วิชาการ งานวิจัยและเอกสาร รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์

โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และใช้วิธีเรียบเรียงแบบพรรณนาความ เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางในการพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวน

ผลการศึกษาพบว่า สิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนถือเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ต้องหาสามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักการนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม และหลักความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR)

อย่างไรก็ตาม ในการเข้าถึงพยานหลักฐานของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนยังเผชิญข้อจำกัด โดยเฉพาะสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวน เนื่องจากในการเปิดเผยพยานหลักฐานยังไม่มีกระบวนการรับไว้อย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลให้เกิดการกระทบต่อสิทธิของผู้ต้องหาที่ไม่สามารถเข้าถึงพยานหลักฐานได้ โดยเฉพาะหลักฐานซึ่งอยู่ในการครอบครองของพนักงานสอบสวน อาจมีผลต่อการต่อสู้ของผู้ต้องหา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะ มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องหาไว้ในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม แต่จากการศึกษากลับพบว่า ผู้ต้องหามักไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงพยานหลักฐาน โดยเจ้าหน้าที่อ้างว่าเป็นความลับทางราชการ หรือเป็นการป้องกันไม่ให้มีการทำลายพยานหลักฐาน ด้วยเหตุนี้อาจส่งผลให้ผู้ต้องหาไม่สามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้ (1) ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 โดยบัญญัติให้ชัดเจนว่าผู้ต้องหาที่มีสิทธิขอเข้าถึงพยานหลักฐานที่มีผลต่อคดี (2) จัดให้มีแนวปฏิบัติเรื่องการเปิดเผยพยานหลักฐานอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดทำบัญชีพยานหลักฐานที่สามารถเปิดเผยได้ (3) พัฒนาระบบการเก็บและเปิดเผยพยานหลักฐานผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อความสะดวกรวดเร็วและโปร่งใส เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ตรวจสอบได้ง่าย อาทิ จัดทำเป็นไฟล์ดิจิทัล และ (4) ส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนให้แก่พนักงานสอบสวนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: สิทธิของผู้ต้องหา; พยานหลักฐานในชั้นสอบสวน; หลักประกันขั้นพื้นฐาน

Abstract

This article aims to analyze the issues and propose guidelines for strengthening fundamental guarantees in the criminal justice process, specifically focusing on the right of the accused to access evidence during the inquiry stage (investigative phase). It emphasizes the need for clear, transparent, and fairer improvements to the relevant laws and investigation procedures, thereby enabling the accused to genuinely access relevant evidence. The ultimate goal is to elevate the standard of Thailand's criminal justice system to align with universal principles of human rights and justice. The study employs a qualitative research methodology, involving the review and research of information from books, textbooks, academic articles, research papers, documents, and electronic media. This data is then analyzed, synthesized, and presented using a descriptive approach to derive concrete recommendations for developing the laws related to the right of the accused to access evidence during the investigative phase.

The study found that the right of the accused to access and be informed of the evidence during the inquiry stage is considered a fundamental and critically important guarantee in the criminal justice process. The objective is to ensure that the accused can exercise their right to a defense fairly and effectively. This principle reflects the respect for human rights, the rule of law, and the principle of equality in the justice process, which are guaranteed by the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017), the Criminal Procedure Code, as well as international law such as the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR).

However, the accused's access to evidence during the inquiry stage still faces limitations, particularly regarding the accused's right to be informed of the evidence, which is considered a fundamental guarantee in the criminal justice process. This is because the disclosure of evidence is not yet clearly stipulated in the law, which impacts the accused's right to access evidence, especially evidence held by the investigating officer, and may affect the accused's testimony.

Although Thailand has recognized the rights of the accused to a certain extent, the study found that the accused are often denied access to evidence, with officials claiming it is official secrecy or necessary to prevent the destruction of evidence. This may result in the accused being unable to exercise their right to a defense fairly and effectively. **Researcher's Recommendations** The researcher, therefore, offers the following recommendations: 1. Amend the Criminal Procedure Code, Section 134/1, by clearly stipulating that the accused has the right to request access to evidence relevant to the case. 2. Establish systematic guidelines for evidence disclosure, such as preparing an inventory of evidence that can be disclosed. 3. Develop an electronic system for storing and disclosing evidence for convenience, speed, and transparency, as this format is easily verifiable (e.g., creating digital files). 4. Promote human rights knowledge for investigating officers and relevant officials.

This article, therefore, aims to analyze the issues and propose guidelines for strengthening the fundamental guarantees within the criminal justice process, particularly the right of the accused to be informed of the evidence during the inquiry stage (investigative phase). It emphasizes the need for clearer, more transparent, and fairer improvements to the relevant laws and investigation procedures. The goal is to ensure that the accused can genuinely access the related evidence and to elevate the standard of Thailand's criminal justice system to align with universal principles in the fields of human rights and justice.

Keyword: Rights of the Accused, Evidence in the Inquiry Stage, Fundamental Guarantee

1. บทนำ

กระบวนการสอบสวนคดีอาญาคือเป็นขั้นตอนสำคัญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเพื่อดำเนินคดีอาญาอย่างถูกต้องและเป็นธรรม เนื่องจากกระบวนการสอบสวนในคดีอาญาเป็นต้นธารของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกของรัฐที่ใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา¹ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการสอบสวนในคดีอาญานั้นมีความจำเป็นต้องล่วงละเมิดสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลในบางเรื่องเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน อันจะนำไปสู่การพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา ดังนั้น เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับจึงมีบทบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลดังกล่าวไว้ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540² ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา จำเลย ผู้เสียหาย และพยานไว้ ถือเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้หลักประกันสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามากที่สุดฉบับหนึ่งของประเทศไทยและปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560³ ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะ มาตรา 29 ที่ระบุว่าผู้ต้องหาในคดีอาญาต้องได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมภายใต้กฎหมาย และตามมาตรา 29 วรรคสอง ซึ่งได้กล่าวว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” ซึ่งบทบัญญัตินี้ดังกล่าวถือเป็นหลักสากลของกฎหมายอาญา โดยเฉพาะที่มุ่งคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ เพราะการลงโทษบุคคลใดจะต้องปรากฏหลักฐานที่ปราศจากข้อสงสัยว่าผู้นั้นกระทำความผิด⁴ นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 กำหนดให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อกล่าวหาและสิทธิของผู้ต้องหาให้ทราบ และประมวลกฎหมาย

¹ ศรียา สิม่า, *การสอบสวนในคดีอาญา ใน ร้อยเรื่องเมืองไทย*, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ สถาบันวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา, 2564)

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก (11 ตุลาคม 2540).

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 29, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก (6 เมษายน 2560).

⁴ คณธิป ไกยชน, *สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ใน ร้อยเรื่องเมืองไทย*, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ สถาบันวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา, 2567)

วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 ได้บัญญัติให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อทราบบ้างว่าจริง และพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิด และความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ดังนั้นผู้ต้องหาจึงมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะสิทธิของผู้ต้องหาในการได้รับทราบพยานหลักฐานโดยมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดี การเปิดเผยพยานหลักฐานอย่างเป็นธรรมในชั้นสอบสวนไม่เพียงสะท้อนถึงความโปร่งใสของเจ้าพนักงานสอบสวน แต่ยังเป็นกลไกพื้นฐานที่ช่วยป้องกันการกระทำโดยมิชอบ อาทิ การซ้อมทรมาน การบิดเบือนพยาน หรือการสืบสวนอย่างลำเอียง ซึ่งหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ อาทิ กติการหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) มาตรา 14⁵ กำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิ “ได้รับแจ้งถึงลักษณะของข้อกล่าวหาอย่างละเอียด และสามารถเตรียมการในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ” สิทธินี้เชื่อมโยงกับหลักนิติธรรมและกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรมอย่างใกล้ชิด สะท้อนให้เห็นถึงการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ว่าควรได้รับการปฏิบัติและคุ้มครองอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม ประเด็นการเปิดเผยพยานหลักฐานยังไม่มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดการกระทบสิทธิของผู้ต้องหา และผู้ต้องหาจะสามารถเข้าถึงพยานหลักฐานได้เพียงใด โดยเฉพาะหลักฐานที่อยู่ในการครอบครองของพนักงานสอบสวนและอาจมีผลต่อการตัดสินใจของผู้ต้องหา การที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ต้องหาอย่างจำกัด ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม ไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรม แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติและให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รัฐจึงจำเป็นต้องมีมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม รวดเร็ว ไม่เลือกปฏิบัติ⁶ แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่ผู้ต้องหาสามารถใช้สิทธิในการต่อสู้คดีเองได้อย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ

⁵ International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR

⁶ พัสกร พันธุ์ทอง, “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการแจ้งสิทธิในชั้นสอบสวนแก่ผู้ต้องหา,” *บทความวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง* (2563): 1.

2. หลักการทั่วไปของสิทธิผู้ต้องหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

โดยทั่วไปแล้วเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นการดำเนินคดีอาญาจะเริ่มโดยเจ้าพนักงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นในชั้นจับกุม การคุมขัง หรือการสอบสวนเพื่อดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหา ซึ่งดำเนินการโดยผ่านกลไกที่เรียกว่า การสอบสวน ซึ่งการสอบสวนเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11)⁷ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องโทษ ซึ่งการสอบสวนให้เริ่มการสอบสวนโดยมิชักช้า จะทำการในทีใด เวลาใด และแต่ละเห็นควร โดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130⁸ โดยการสอบสวนต้องกระทำโดยเจ้าพนักงานตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 121⁹ กำหนดพนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวง และมาตรา 131¹⁰ ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำความผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

การสอบสวนในคดีอาญาแยกออกได้เป็น 2 ลักษณะกล่าวคือ การสอบสวนในคดีความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งเป็นความผิดที่กระทบต่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ หรือฉ้อโกงประชาชน พนักงานสอบสวนสามารถทำการสอบสวนได้ ตั้งแต่เมื่อทราบว่ามี การกระทำความผิดดังกล่าวเกิดขึ้น โดยไม่ต้องมีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษ แต่หากเป็นคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ เช่น ความผิดฐานยักยอกทรัพย์ หรือทำให้เสียทรัพย์แล้ว พนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนได้ก็ต่อเมื่อมีคำร้องทุกข์จากผู้เสียหายตามกฎหมายเสียก่อน

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยในปัจจุบันใช้ระบบกล่าวหา อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกล่าวหาในคดีอาญาไว้ โดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นกระทำความผิด ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องทำการพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้ปราศจากข้อสงสัยว่า

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11)

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130

⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 121

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131

ผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิดอาญาจริงตามที่ถูกกล่าวหา ทั้งนี้ เนื่องจากผลของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจทำให้ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้น ถูกลงโทษจำคุกหรือประหารชีวิต ซึ่งเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาอย่างร้ายแรง การสอบสวนซึ่งกระทำโดยพนักงานสอบสวนในเบื้องต้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งปวงและกลั่นกรองข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบ เพื่อพิจารณาว่าข้อกล่าวหาอันมีมูลหรือไม่เพียงใด ก่อนเสนอพนักงานอัยการยื่นฟ้องผู้ถูกกล่าวหาต่อศาลเพื่อพิจารณาคดีต่อไป¹¹ ดังนั้นการสอบสวนคดีอาญาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นต้นธารแห่งกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนการสอบสวน จะใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบการพิจารณาทั้งในชั้นอัยการและชั้นศาล นอกจากนี้ การสอบสวนยังเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐ ที่ใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และเป็นหลักประกันในความยุติธรรม และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹² ทั้งนี้ เพื่อดำเนินการสอบสวนหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐาน สรุปสำนวนการสอบสวนส่งต่อพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการฟ้องคดีผู้ต้องหาต่อศาลเพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับโทษตามกฎหมายต่อไป ซึ่งในคดีอาญาเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว อำนาจในการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องหา จะเริ่มขึ้นทันทีที่ได้มีการจับกุมหรือควบคุมตัวผู้กระทำความผิดมายังสถานที่ทำการของพนักงานสอบสวนหรือสถานีตำรวจ เพื่อดำเนินการสอบสวนในความผิดของผู้ต้องหา เมื่อผลการสอบสวนมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดตามข้อหา นั้น พนักงานสอบสวนจึงจะใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 แจ้งข้อหาดำเนินคดีกับผู้ต้องหานั้น ซึ่งผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจการสอบสวน โดยอาจถูกเรียก หรือถูกส่งตัวมา หรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏตัว ต่อหน้าพนักงานสอบสวน ซึ่งการถามคำให้การผู้ต้องหา ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำ หรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการให้คำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ เพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา

¹¹ ศรีนยา สิม่า, การสอบสวนในคดีอาญา ใน ร้อยเรื่องเมืองไทย.

¹² สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, “คู่มือปฏิบัติงานสอบสวน,” สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2568

[https://pai.police.go.th/download/Data law/คู่มือปฏิบัติงานสอบสวน.pdf](https://pai.police.go.th/download/Data%20law/คู่มือปฏิบัติงานสอบสวน.pdf)

135¹³ และเมื่อได้มีการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ในอำนาจรัฐแล้วนั้นจึงอาจทำให้ผู้ต้องหานั้นต้องขาดอิสรภาพจึงเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหานั้นได้¹⁴

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (2)¹⁵ ผู้ต้องหา หมายถึง บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังไม่ได้ถูกฟ้องต่อศาล ซึ่งผู้ต้องหาเป็นเพียง ผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิดเท่านั้น แต่การที่ผู้ต้องหาจะกระทำความผิดจริงหรือไม่นั้น ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่าง ๆ โดยศาล ทั้งนี้ ผู้ต้องหา ได้รับรองสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ไว้¹⁶ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาให้ได้รับความเป็นธรรม และเป็นการป้องกันมิให้ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกลงโทษในความผิดที่ตนมิได้กระทำ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้กำหนดการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นการสอบสวนไว้ ดังนี้

1. มีสิทธิแจ้งให้ญาติทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุม และได้รับการเยี่ยมตามสมควร โดยผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือซึ่งมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ที่ไว้วางใจทราบว่าตนถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุม ทั้งนี้ ผู้ต้องหามีสิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

2. มีสิทธิในการพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว โดยผู้ต้องหามีสิทธิที่จะได้พบกับทนายความและปรึกษา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/3

3. มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย โดยเมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมหรือซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1

4. มีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อกล่าวหา และได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม โดยพนักงานสอบสวนจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แล้วจึงแจ้งข้อหาให้ทราบ และผู้ต้องหามีสิทธิได้รับการสอบสวน

¹³ เพิ่งอ้าง.

¹⁴ อริยพร โพธิ์ไธ, การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาในคดีอาญา, จุลินิติ สารพันปัญหากฎหมาย (2564), หน้า 156-157

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (2)

¹⁶ สำนักงานกิจการยุติธรรม, “สิทธิของผู้ต้องหาหรือผู้ถูกจับ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2568 <https://justicechannel.org/read/law-sug-gestion/ rights-of-the-accused>

ด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ทั้งนี้ พนักงานสอบสวนต้องให้ออกาสผู้ต้องหาที่จะแก้ข้อหาและแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์แก่ตนได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 โดยผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

5. มีสิทธิที่จะได้รับการจัดหาทนายความเพื่อช่วยเหลือในคดี โดยในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่อายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา และคดีที่มีอัตราโทษจำคุกก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้กับผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคหนึ่ง

6. มีสิทธิที่จะได้รับการจัดหาทนายความเพื่อช่วยเหลือในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้จัดหาทนายความให้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคสอง เมื่อจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาแล้ว ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน หากทนายความไม่อาจมาพบผู้ต้องหาได้โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้พนักงานสอบสวนทราบ หรือแจ้งแต่ไม่มาพบผู้ต้องหาภายในเวลาอันสมควร ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนผู้ต้องหาไปได้โดยไม่ต้องรอทนายความ แต่พนักงานสอบสวนต้องบันทึกเหตุอันไว้วางใจในสำนวนการสอบสวนด้วยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคสี่

7. มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การในชั้นสอบสวนได้ โดยในการถามคำให้การผู้ต้องหานั้น ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า ผู้ต้องหามีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ ทั้งนี้ ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/3

8. มีสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับขู่เข็ญ หลอกลวง ให้สัญญาเพื่อให้การ โดยในการถามคำให้การผู้ต้องหา ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนดำเนินการที่เป็นการให้คำมั่นสัญญา ขู่เข็ญ หลอกลวง ทรมาน

ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยมิชอบ เพื่อจูงใจให้ผู้ต้องหาให้การใด ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135

9. มีสิทธิได้รับการสอบปากคำด้วยวิธีพิเศษเช่นเดียวกับพยานในกรณีที่เป็เด็กอายุไม่เกิน 18 ปี โดยให้พนักงานสอบสวนแยกดำเนินการในสถานที่ที่เป็นสัดส่วนและเหมาะสมสำหรับเด็ก และให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ และพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วยในการถามปากคำเด็กดังกล่าว ให้นำ บทบัญญัติในมาตรา 133 ทวิ มาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การสอบสวนผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/2

10. มีสิทธิที่จะได้รับการจัดหาล่ามภาษา ล่ามภาษาลิ้น ล่ามภาษามือ โดยการสอบสวนผู้ต้องหาที่ไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทย ไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือสื่อความหมายได้ และไม่มีล่ามภาษาล่ามภาษาลิ้น ล่ามภาษามือ แล้วแต่กรณี ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลจัดหาล่ามดังกล่าวให้กับผู้ต้องหา

11. มีสิทธิที่จะได้รับการประกันตัว โดยผู้ต้องหาหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ปล่อยตัวชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกัน หรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันได้ แล้วแต่กรณี ไม่ว่าผู้ต้องหาดังกล่าวจะถูกควบคุมหรือซังตามหมายศาลก็ตาม โดยกรณีที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมอยู่และยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ให้ยื่นคำร้องต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ และกรณีที่ผู้ต้องหาต้องซังตามหมายศาลและยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ให้ยื่นคำร้องต่อศาลดังกล่าว¹⁷

อย่างไรก็ตามจากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญา หรือแม้แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการกำหนดให้รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว รัฐจึงต้องมีมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม รวดเร็ว รวมถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาไว้ก็ตาม แต่การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนก็ยังไม่เพียงพอ

¹⁷ คณาธิป โกยชน, สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ใน ร้อยเรื่องเมืองไทย.

3. สิทธิการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวน

“พยานหลักฐาน” หมายถึง ข้อมูล เอกสาร หรือสิ่งของใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงแห่งคดี ซึ่งอาจใช้ยืนยันหรือหักล้างข้อกล่าวหาได้ ในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการดำเนินคดี¹⁸ แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องหามักไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติในกฎหมายที่กำหนดสิทธิไว้โดยชัดแจ้ง ดังนั้น ประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทำให้ทราบว่ามีข้อบกพร่องอันควรได้รับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา¹⁹ ซึ่งประเด็นการเปิดเผยพยานหลักฐานซึ่งยังไม่มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนนั้น ส่งผลให้ผู้ต้องหาไม่สามารถเข้าถึงพยานหลักฐานได้ โดยเฉพาะพยานหลักฐานที่อยู่ในการครอบครองของพนักงานสอบสวนและอาจมีผลต่อการตัดสินใจของผู้ต้องหา แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเทศไทยจะมีการรับรองสิทธิของผู้ต้องหาไว้ในระดับหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่อย่างไรก็ตามยังมิได้บัญญัติสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนไว้อย่างชัดเจน แม้ว่ามาตรา 134 และ 134/1 จะรับรองสิทธิในการมีทนายความและสิทธิที่จะไม่ให้การประนีประนอมตัวเอง แต่ยังคงมาตรการทางกฎหมายที่ทำให้ผู้ต้องหาหรือทนายความสามารถเข้าตรวจดูเอกสารหรือหลักฐานที่พนักงานสอบสวนได้จัดเก็บไว้ได้จริง ในทางปฏิบัติการเปิดเผยพยานหลักฐานขึ้นอยู่กับ “ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน” ซึ่งแม้ตามมาตรา 134/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนแจ้งข้อกล่าวหา และสิทธิของผู้ต้องหา แต่อย่างไรก็ตามกลับพบว่า ผู้ต้องหามักไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงพยานหลักฐาน โดยเจ้าหน้าที่อาจอ้างว่าเป็นความลับทางราชการ หรือเป็นการป้องกันไม่ให้มีการทำลายพยานหลักฐาน ซึ่งข้ออ้างเหล่านี้หากไม่มีการควบคุมอย่างรัดกุม อาจกลายเป็นเครื่องมือในการละเมิดสิทธิของผู้ต้องหาได้ ซึ่งข้อจำกัดของกฎหมายไทยเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาในการรับรู้พยานหลักฐานในชั้นสอบสวน นับเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาไม่ได้รับการคุ้มครอง แม้กฎหมายจะมีบทบัญญัติบางมาตราที่เกี่ยวข้อง แต่ในทางปฏิบัติ

¹⁸ สำนักกฎหมาย woody law, “กฎหมายลักษณะพยาน”, สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2568

<https://sites.google.com/view/chalermwut/>

¹⁹ นัฐภูมิ เพชรสถิตย์, ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, บทความวิชาการคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง (2566), หน้า 2.

กฎหมายดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะรับรองสิทธิของผู้ต้องหาในการรับรู้พยานหลักฐาน เนื่องจากกฎหมายไทยไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าพนักงานสอบสวนต้องเปิดเผยพยานหลักฐานทั้งหมดที่รวบรวมได้ให้ผู้ต้องหาทราบหรือไม่ โดยเฉพาะพยานหลักฐานที่อาจช่วยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา หรือหลักฐานที่อาจหักล้างข้อกล่าวหา เช่น พยานบุคคลหรือเอกสารที่ขัดแย้งกับพยานหลักฐานของฝ่ายเจ้าพนักงาน ดังนั้นผลคือ ผู้ต้องหาจึงได้รับรู้ข้อมูลเพียงเท่าที่พนักงานสอบสวนเปิดเผย ซึ่งอาจเป็นข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน หรือเอื้อประโยชน์ต่อกระบวนการสอบสวนฝ่ายเดียว นอกจากนี้ ตามที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้พนักงานสอบสวนยังมีดุลพินิจในการปกปิดพยานหลักฐานบางประเภท โดยอ้างเหตุผลด้านความปลอดภัยของพยาน หรือความจำเป็นในการป้องกันการทำลายพยานหลักฐาน ข้ออ้างดังกล่าวแม้จะมีเหตุผลในบางกรณี แต่หากไม่มีการควบคุมที่ชัดเจน ก็อาจถูกใช้เป็นข้ออ้างในการปิดกั้นสิทธิของผู้ต้องหาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ส่งผลให้ผู้ต้องหาขาดโอกาสทราบข้อเท็จจริงในคดีของตนอย่างครบถ้วน และไม่สามารถเตรียมการต่อสู้ได้อย่างเสมอภาค

จากการศึกษาตามหลักสากลอย่างกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR)²⁰ ที่ไทยเป็นภาคี ตามบทบัญญัติข้อ 14 (3) ในการพิจารณาคดีอาญา บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักชั้นต่ำโดยเสมอ ตามข้อ 14 (3) (b) เน้นว่าผู้ต้องหาต้องได้รับโอกาสเพียงพอในการเตรียมคดี ซึ่งการรับรู้พยานหลักฐานในชั้นสอบสวนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเตรียมตัวต่อสู้คดี และตามข้อ 14 (3) (e) เป็นการรับรองสิทธิในการเข้าถึงพยานของฝ่ายตนเอง และสิทธิในการซักถามพยานฝ่ายตรงข้าม ซึ่งจะทำได้ก็ต่อเมื่อผู้ต้องหาได้รับรู้พยานหลักฐานของฝ่ายกล่าวหาเสียก่อน ดังนั้น จึงเป็นสะท้อนให้เห็นว่า การเข้าถึงพยานหลักฐานตั้งแต่ชั้นสอบสวนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม ตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ต้องหาอย่างจำกัดทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรม กล่าวคือ การใช้หลักกฎหมายเน้นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ว่าควรได้รับการปฏิบัติและคุ้มครองอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน²¹ นอกจากนี้ยังถือว่ากฎหมายเป็นหลักประกันที่สำคัญ เพราะ

²⁰ International Covenant on Civil, and Political Rights (ICCPR)

²¹ วุฒิ ลิขิตพลภ, หลักนิติธรรมกับการอำนวยความยุติธรรมทางอาญา ของพนักงานสอบสวน, (เอกสารวิชาการหลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2557), หน้า 3.

กฎหมายมีการบัญญัติอย่างชัดเจนเปิดเผย และใช้กระบวนการพิสูจน์ที่มีเหตุผลที่สุดเท่าที่จะกระทำ
ได้ จึงสามารถนำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา²²

4. การเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ

จากการศึกษากฎหมายต่างประเทศ ได้มีการรับรองสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐานของ
ผู้ต้องหาอย่างชัดเจน อาทิเช่น ในสหราชอาณาจักร ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับข้อมูลเกี่ยวกับ
พยานหลักฐานผ่านบทบัญญัติใน Criminal Procedure and Investigations Act 1996 โดย
พระราชบัญญัติดังกล่าวนี้มีการกำหนดหน้าที่ไว้อย่างชัดเจนว่าต้องเปิดเผยข้อมูลตั้งแต่ขั้นแรก
กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องเปิดเผยพยานหลักฐานที่รวบรวมได้แก่ฝ่ายผู้ต้องหา
โดยเฉพาะพยานหลักฐานที่อาจช่วยลดข้อกล่าวหา หรือสนับสนุนการป้องกันตัวของผู้ต้องหา ทั้งนี้
พนักงานสอบสวนต้องเปิดเผยพยานหลักฐานทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง (relevant material) ต่อฝ่ายจำเลย
ไม่ใช่เพียงแค่พยานหลักฐานที่ฝ่ายอัยการจะนำไปใช้ในศาลเท่านั้น หากแต่รวมถึงพยานหลักฐานที่
อาจหักล้างข้อกล่าวหา หรือแม้กระทั่งพยานหลักฐานที่อาจช่วยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้
ด้วย โดยกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานภายใต้กฎหมายนี้มีขั้นตอนที่ชัดเจน กล่าวคือ พนักงาน
สอบสวนจะต้องจัดทำ “schedule of unused material” หรือบัญชีรายชื่อพยานหลักฐานที่ไม่ได้
ถูกนำไปใช้ในสำนวนฟ้อง เพื่อให้ฝ่ายจำเลยสามารถขอและตรวจสอบได้ หากฝ่ายจำเลยเห็นว่า
พยานหลักฐานใดที่เกี่ยวข้องและอาจเป็นประโยชน์ในการต่อสู้คดี ก็สามารถยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อ
ขอให้เปิดเผยได้และมีสิทธิยื่นคำขอให้เปิดเผยพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ การรับประกันสิทธิของ
ผู้ต้องหาในการรับรู้พยานหลักฐานเป็นหลักการสำคัญที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมใน
กระบวนการยุติธรรม การกำหนดสิทธิของผู้ต้องหาในกฎหมายฉบับนี้สะท้อนถึงการเคารพในสิทธิ
มนุษยชนตามหลักการสากล โดยเฉพาะตาม ข้อ 14 แห่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง
และสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ดังนั้นสิทธิในการรับรู้พยานหลักฐานที่สหราชอาณาจักรกำหนดไว้จึง
เป็นกลไกสำคัญที่ป้องกันการดำเนินคดีอย่างไม่เป็นธรรม ลดความเสี่ยงที่รัฐจะใช้อำนาจฝ่ายเดียวใน

²² ยรรยง เดชภักดีมงคล, การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาในการถูกควบคุมตัวโดยพนักงาน
สอบสวน, (เอกสารวิชาการ หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 10 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ,
2565), หน้า 7.

การควบคุมข้อมูล และช่วยส่งเสริมหลักการว่าผู้ต้องหายังคงบริสุทธิ์อยู่นกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาด ในส่วนของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา Strafprozessordnung (StPO)²³ มาตรา 147 ที่กำหนดให้ผู้ต้องหาที่มีสิทธิเข้าถึงเอกสารการสอบสวนตั้งแต่ชั้นสอบสวน อีกทั้งนายได้สิทธิเข้าถึงไฟล์สำนวนและพยานหลักฐานสำคัญตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อปกป้องสิทธิของลูกความอย่างรอบด้าน บทบัญญัติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ต้องการให้การต่อสู้คดีของผู้ต้องหามีความเท่าเทียมกับฝ่ายเจ้าพนักงานรัฐ ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาและทนายความสามารถเข้าถึงไฟล์สำนวนการสอบสวน (Investigation files) ได้ตั้งแต่แรก เพื่อให้ทราบข้อกล่าวหา รายละเอียดทางพยานหลักฐาน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงของคดีอย่างรอบด้าน ทั้งนี้เพื่อให้การเตรียมการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม มาตรา 147 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังสอดคล้องกับ ข้อ 14 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ที่กำหนดให้ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับเวลาและโอกาสเพียงพอในการเตรียมการต่อสู้คดี ซึ่งหากผู้ต้องหาไม่สามารถเข้าถึงพยานหลักฐานหรือข้อมูลในสำนวนสอบสวนได้ ก็ย่อมเป็นการขัดต่อสิทธิดังกล่าว เพราะจะทำให้ผู้ต้องหาขาดความพร้อม ขาดข้อมูล และไม่สามารถปกป้องตนเองได้อย่างเต็มที่ และผู้ต้องหาที่มีสิทธิซักถามพยานฝ่ายตรงข้าม และมีสิทธิที่จะเรียกพยานฝ่ายตนเอง ซึ่งจะเป็นไปไม่ได้เลยหากผู้ต้องหาไม่รู้ว่าคดีมีพยานหลักฐานอะไรบ้างอยู่ในสำนวน กระบวนการเปิดเผยเอกสารสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา Strafprozessordnung (StPO) จึงเป็นกลไกสำคัญที่รับประกันว่าสิทธิการซักถามพยานและการนำพยานหลักฐานเข้าสู่คดีจะสามารถเกิดขึ้นได้จริง

บทบัญญัติของกฎหมายต่างประเทศที่กล่าวไปข้างต้นจึงมีจุดประสงค์เพื่อรับรองสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อให้เขาได้รับทราบเสียก่อนว่าจะถูกดำเนินคดีในข้อหาใด เพราะเหตุผลใด อีกทั้งจะต้องทราบว่าตนเองมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ เป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาให้ได้รับสิทธิต่อสู้อย่างเป็นธรรม (Fair Trial)²⁴ บนฐานของหลักกระบวนการอันควรแห่งกฎหมาย (Due Process of Law) หรือหลักศุนษณิติกระบวนการที่มุ่งเน้นไปที่กระบวนการพิจารณา อาทิ การจับกุม คမ်းขัง การสอบสวน

²³ Strafprozessordnung (StPO), Germany, s.147.

²⁴ Fair Trials International. Safeguarding the right to a fair trial in Europe: the role of disclosure.

International and Comparative Law Quarterly. 2021;70(4):823–846

คำนึงถึงหลักการพื้นฐานอย่างหลักนิติธรรม อาจนำไปสู่การปฏิบัติตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่รัฐ หากเจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจที่มีอย่างเกินขอบเขตไม่คำนึงถึงหลักการอาจตกเป็นเครื่องมือของผู้มีอิทธิพล หรือส่งผลกระทบต่อผู้ต้องหาเพื่อให้โอกาสผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรม²⁸ อย่างกรณีที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นที่เจ้าหน้าที่อาจอ้างว่าเป็นความลับทางราชการ หรือเป็นการป้องกันไม่ให้มีการทำลายพยานหลักฐาน ซึ่งผู้ต้องหาไม่มีสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวน เนื่องจากเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างหลักประกันความเป็นธรรม การไม่เปิดเผยพยานหลักฐานย่อมกระทบต่อสิทธิในการเตรียมการต่อสู้คดี และอาจนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมในการพิจารณาคดีอย่างร้ายแรง ดังนั้น ประเทศไทยควรยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิดังกล่าวให้เทียบเท่ากับมาตรฐานสากลอย่างจริงจัง เพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนในการเข้าถึงข้อมูล ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 โดยบัญญัติให้ชัดเจนว่าผู้ต้องหาไม่มีสิทธิขอเข้าถึงพยานหลักฐานที่มีผลต่อคดี ดังนี้

ผู้ต้องหาหรือทนายความมีสิทธิขอเข้าตรวจดู คัดถ่าย หรือขอสำเนาพยานหลักฐานที่พนักงานสอบสวนได้รวบรวมไว้แล้วในสำนวนการสอบสวน ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อการต่อสู้คดีของตน เว้นแต่กรณีที่พนักงานสอบสวนมีเหตุอันสมควรในการปฏิเสธ อาทิเช่น

- (1) อาจกระทบต่อการสืบสวนสอบสวนในคดีอื่นที่เกี่ยวข้องกัน
- (2) อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อพยานบุคคล หรือเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

เพื่อสร้างหลักประกันว่าผู้ต้องหาไม่มีสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐานอย่างแท้จริงในชั้นสอบสวน เหมือนแนวทาง “discovery” ของต่างประเทศ โดยไม่ต้องรอถึงชั้นพิจารณาคดีในศาล

2. จัดให้มีแนวปฏิบัติเรื่องการเปิดเผยพยานหลักฐานอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดทำบัญชีพยานหลักฐานที่สามารถเปิดเผยได้ อย่างไรก็ดีตามมีคำถามต่อมาบัญชีพยานหลักฐานที่สามารถเปิดเผยได้นั้นควรมีลักษณะอย่างไร ผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นบัญชีพยานหลักฐานที่สามารถเปิดเผยได้ควรมีลักษณะที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อพยานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ไม่เป็นพยานในขั้นตอนการสืบสวนที่ยังไม่เสร็จสิ้น ต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีโดยตรง เป็น

²⁸ วิลัยรักษ์ เจนร่วมจิต, “สอบในฐานะพยาน” แต่ไม่ได้รับการแจ้งสิทธิและพบทนายความ: สำนวนปฏิบัติการของตำรวจต่อคดีการเมือง (2564), อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 26

พยานหลักฐานที่มีแหล่งที่มาและวิธีได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย และสามารถเปิดเผยในรูปแบบ “ปิดบังข้อมูลเท่าที่จำเป็น” อาทิเช่น เปิดเผยเฉพาะข้อความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหา เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความเป็นธรรมในการต่อสู้คดี (Fair Trial) และหลักสิทธิของผู้ต้องหาในการรับรู้ข้อกล่าวหาและพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง

3. พัฒนาระบบการเก็บและเปิดเผยพยานหลักฐานผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อความสะดวกรวดเร็วและโปร่งใส เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ตรวจสอบได้ง่าย อาทิ จัดทำเป็นไฟล์ดิจิทัล

4. ส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนให้แก่พนักงานสอบสวนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นหลักการสำคัญที่ได้รับการรับรองทั้งในรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) โดยเฉพาะหลักการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิในการเข้าถึงทนาย สิทธิที่จะไม่ให้การประทุษร้ายตนเอง และสิทธิในการรับรู้ข้อกล่าวหาอย่างชัดเจน สิทธิเหล่านี้ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ต้องหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเป็นธรรม ดังนั้น การส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนให้แก่พนักงานสอบสวนและเจ้าหน้าที่ในกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย จึงมิได้เป็นเพียงการพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีเท่านั้น หากแต่เป็นการวางรากฐานให้การปฏิบัติงานสอดคล้องกับมาตรฐานความเป็นธรรมที่กฎหมายรับรองไว้ เมื่อพนักงานสอบสวนมีความเข้าใจสิทธิเหล่านี้อย่างถูกต้อง การดำเนินคดีจะปรับเปลี่ยนจาก “รูปแบบการสอบสวนที่เน้นการรับสารภาพ” ไปสู่ “การสอบสวนที่ตั้งอยู่บนพยานหลักฐานเชิงวัตถุและข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบได้” ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการเปิดเผยและการเข้าถึงพยานหลักฐาน กล่าวคือ การพิจารณาว่าพยานหลักฐานใดสามารถเปิดเผยได้จะอยู่บนหลักความจำเป็นและความเป็นธรรม การปกปิดพยานจะเกิดขึ้นเฉพาะกรณีที่มีเหตุผลอันชอบ อาทิเช่น ป้องกันอันตรายต่อพยานหรือป้องกันการบิดเบือนข้อเท็จจริง ขณะที่พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ข้อกล่าวหาและการต่อสู้คดีจะต้องเปิดเผยให้ผู้ต้องหาหรือทนายสามารถตรวจสอบได้ตามสิทธิในกฎหมาย ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลทำให้กระบวนการสอบสวนมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้มากขึ้น ผู้ต้องหาสามารถเตรียมการต่อสู้คดีอย่างมีประสิทธิภาพ ลดโอกาสการบังคับรับสารภาพ ลดการกลั่นแกล้งทางคดี และยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ การเปิดเผยพยานหลักฐานอย่างเหมาะสมยังทำให้ศาลสามารถตรวจสอบความชอบธรรมของการสอบสวนได้ชัดเจน และนำไปสู่คำพิพากษาที่ตั้งอยู่บนหลักฐานมากกว่าดุลพินิจหรือความสงสัยส่วนบุคคล

References

- คณาธิป ไกยชน. สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา ใน ร้อยเรื่องเมืองไทย. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักวิชาการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักวิชาการ สถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา, 2567)
- ธานี วรภัทร์. “การปฏิรูปการสอบสวน กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย ในช่วงเปลี่ยนผ่าน.” สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2568 https://www.matichon.co.th/columnists/news_717407
- นัฐภูมิ เพชรสถิตย์. “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.” *บทความวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง* (2566): 2.
- พัสกร พันธทอง. “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการแจ้งสิทธิในชั้นสอบสวนแก่ผู้ต้องหา.” *บทความวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง* (2563): 1.
- ยรรยง เดชภีรตันมงคล. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาในการถูกควบคุมตัวโดยพนักงานสอบสวน. (เอกสารวิชาการ หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 10 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2565): 7.
- วัลย์นักร์ เจนร่วมจิต. “สอบในฐานะพยาน” แต่ไม่ได้รับการแจ้งสิทธิและพบทนายความ: สำนวนปฏิบัติการณ์ของตำรวจต่อคดีการเมือง.” สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2568. <https://tlhr2014.com/archives/33489#:~:text=%E2%80%93%20%E0%B8%81%E0>
- วุฒิ ลิขิตพัลลภ. หลักนิติธรรมกับการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญา ของพนักงานสอบสวน. (เอกสารวิชาการ หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2557): 3.
- ศรียา สิม่า. *การสอบสวนในคดีอาญา ใน ร้อยเรื่องเมืองไทย*, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักวิชาการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สำนักวิชาการ สถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา, 2564)

สฤกษ์ชัย เอนกเวียง. หลักนิติธรรมกับการบริหารงานตำรวจ. (เอกสารวิชาการ หลักสูตรนิติธรรมเพื่อ
ประชาธิปไตย รุ่นที่ 2 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2557).

สำนักกฎหมาย woody law. “กฎหมายลักษณะพยาน”. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2568.

<https://sites.google.com/view/chalermwut/>

สำนักงานกิจการยุติธรรม. “สิทธิของผู้ต้องหาหรือผู้ถูกจับ.” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2568.

<https://justicechannel.org/read/law-suggestion/rights-of-the-accused>

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. “คู่มือปฏิบัติงานสอบสวน.” สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2568.

<https://pai.police.go.th/download/DataLaw/คู่มือปฏิบัติงานสอบสวน.pdf>

อริยพร โพธิ์ใส. “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาในคดีอาญา.” *จุลนิติ สารพัน
ปัญหากฎหมาย* (2564): 156-157.

Fair Trials International. Safeguarding the right to a fair trial in Europe: the role of

disclosure. *International and Comparative Law Quarterly*. 2021; 70(4): 823–846.

International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR

Strafprozessordnung (StPO), Germany, s.147.